

RACÓ DE LA MEMÒRIA

Alberto Querol Jaques, una vida treballant la fusta (1). La trajectòria professional i els records d'ofici

M. Victòria Almuni Balada
Anna Caballol Escuer

“Me’n recordo de coses, me penetren...”
(Alberto Querol, 12 de març de 2004)

Alberto Querol treballant amb amb l'aixa.
Font: Centre d'Estudis Seniencs

Entre els mesos de gener i abril de 2004, un ajut per a projectes de recerca etnològica concedit per l'Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya, organisme dependent del Departament de Cultura, va permetre que des del Centre d'Estudis Seniencs féssim enregistraments a diferents artesans i industrials de la Sénia¹. Tots ells, per la seua edat i experiència professional, podien aportar molt al coneixement de l'evolució tecnològica i de les formes de treball que han caracteritzat el poble en concret i la zona del voltant del Sénia en general, entre finals del segle XIX i els anys 70 del segle XX.

Alberto Querol Jaques va ser una de les persones amb les quals es va treballar. Es van fer enregistraments orals, catalogació i fotografia d'eines, visites als llocs on havia desenvolupat la seua feina, treball amb fotografies històriques que li permetien descriure sobre la imatge allò que professionalment havia viscut... Van ser unes sessions de treball molt intenses, al llarg de les quals Alberto va mostrar la passió que sempre ha tingut per l'ofici. Aleshores tenia vuitanta-dos anys i força de sobres per treballar amb tot tipus d'eines i mostrar d'aquesta manera les seues habilitats. També una memòria perfecta per recordar tot allò que des de molt menut havia après o els moments que havien captat la seua atenció i interès.

Durant els 10 anys que separen la data de la recerca i el moment actual, sempre ha tingut un moment per aclarir dubtes, aportar informació i donar suport a les tasques de recerca i difusió que des de l'entitat hem anat portant a terme. Ha esdevingut una de les persones clau a l'hora de definir les línies generals de l'evolució de l'ofici de fuster a la Sénia els darrers 150 anys. Posar sobre el paper les conclusions generals de la recerca era un assumpte pendent que teníem des d'aleshores.

La informació que ara us presentem no la podeu considerar de manera aïllada. Cal emmarcar-la en relació a altres estudis que hem anat publicant sobre el tema del treball de la fusta i la fabricació de mobles. Molt especialment cal relacionar-la amb les recerques sobre Liberto Jornet i la fusteria dels Prades portades a terme per Maria del Mar Villalbí (Villalbí, 2011).

La manera com hem estructurat la informació ens permet dividir el treball en dos articles diferenciats. Al primer, el que ara llegiu, parlem de la trajectòria professional i dels coneixements de l'ofici en general. El segon dels articles el tindreu a la revista del proper any i se centrarà en el coneixement de les eines de fuster.

“Ha esdevingut una de les persones clau a l'hora de definir les línies generals de l'evolució de l'ofici de fuster a la Sénia els darrers 150 anys.”

¹ El procés d'industrialització a la Sénia. Projecte de Recerca Documentació. Inventari del Patrimoni Etnològic de Catalunya. Departament de Cultura. 2003-2004.

Fuster i fill de fuster. L'empremta del pare Joan Querol Jaques

Les paraules d'Alberto referides al seu pare, Joan Querol Jaques, demostren sempre un respecte personal i professional molt gran. Van treballar junts molts anys i aprofita qualsevol ocasió per indicar que son pare tenia un extraordinari coneixement de les eines i dels diferents tipus de fusta, perquè durant la seua joventut tot s'havia de fer a mà. No s'està de recordar que va ser molt valorat quan treballava a la fusteria dels Prades, sota les ordres d'Antonio Prades Cortiella, conegut com "l'Auelo Antonio". Era el seu home de confiança a la fusteria. En referir-se a un dia en què Antonio Prades Vidal, fill, pagava la setmanada als treballadors en presència de son pare, diu a la néta del primer:

"Aquí, un dissabte a l'hora de cobrar, de tarde... ton iaio mos pagava en un sobret a cadascú. I lo reiaio diu: a Joanet se li paga primer que a ningú!!" (12 de març)²

Joan Querol va nèixer l'any 1888 i va aprendre l'ofici de molt jove. El seu pare era pagès i entre les famílies que tenien poques propietats això volia dir estretors econòmiques. A Alberto sempre li explicava que ell i sa mare anaven a plegar olives i per esmorzar es partien una sardina de casco; a dinar una sardina per a cadascun i un grapat d'olives. L'interès per millorar la situació el va portar a entrar a aprendre a una fusteria de Traiguera especialitzada en la fabricació de carros. Tenia 12 o 13 anys, i cada setmana anava i venia a peu, recurrent els poc més de 15 km que separen les dos poblacions. Es quedava a dormir a la fusteria. La formació com a carreter li va permetre entrar a treballar a la fusteria de Xamorro, a la Sénia, al carrer de Pallerols. Allí també feien només carros, un producte que en aquell moment tenia molta demanda entre les famílies pageses. Al poble hi havia altres fusteries. Mar Villalbí documenta a la segona meitat del segle XIX les de les famílies Ferré, Subirats, Sanz i Prades; totes elles amb continuïtat al segle XX. A principis d'aquest segle sabem també de l'existència de les fusteries d'Àngel Santamaría i Joaquín García. Era un moment d'expansió de l'ofici al municipi; professionals com Gerardo Verdura o José Vilarroya s'hi van vindre a instal·lar des de poblacions veïnes com Vinaròs o Godall. La proximitat dels Ports com a zona d'explotació forestal hi tenia molt a veure. Es tractava d'un fenomen comú als pobles de la zona. A Ulldecona, sense anar més lluny, el 1910 hi ha documentats 32 fusters i 2 ebenistes (Villalbí, 2011:31).

De la fusteria de Xamorro, Joan Querol va passar a treballar a la d'Antonio Prades Cortiella. Va ser aquest qui el va anar a buscar. Encara era fadrí i estava en fase

Joan Querol, pare d'Alberto Querol. Font: Arxiu familiar

de formació. A més, Prades es dedicava a moltes altres feines a més de a la de carreter. Alberto descriu el canvi amb aquestes paraules:

"Mon pare va entrar com a aprenent. Los aprenents allavons jo tenia entés que entraven a un puesto d'aprenents i encara no cobraven. Al contrari, que havien de pagar ells poc o molt a l'amo, per dependre l'ofici." (24 de març)

El pare d'Alberto no va pagar per entrar a treballar a casa Prades, possiblement per l'experiència que havia adquirit amb els carreters. Poc després d'ell a casa Prades va arribar Vicent, conegut com "Lo Minero" perquè baixava del Mas de la Mina. Era més gran que Joan i no tenia formació. Alberto i Liberto Jornet coincideixen a recordar que ell sí que va haver de pagar per aprendre.

A casa Prades, Joan es va acabar de formar i va diversificar els coneixements. Va treballar fent rodes, verticals i horitzontals, i altres mecanismes de molí. Alberto recorda que va fer la roda del molí la Vella i la del molí d'oli de Manuel Balada, al barri Castell. Va treballar també a molins de Vall-de-roures. Observant una fotografia del molí de la cova de Malany, Alberto diu:

"...aquí hi havia una roda d'aquelles horitzontals, en aquelles butxaques, que feia rodar l'aigua... era de

² Al final de les cites on es transcriuen les paraules d'Alberto Querol, s'indica la data de l'entrevista, dia i mes de l'any, sempre 2004.

mon pare... allò era aulivera. Se podia fer d'aulivera. Me penso que tamé se'n van fer de carrasca, però se solien fer d'aulivera... i mon pare tallava en una aixà, en una espècie de destràl, en allò feia les peces, feia les butxaques que dien... que arrastraven l'aigua. Mon pare tenia un braç i una complexió... estes rodes igual podien ser de metro i mig de diàmetre com de dos metros... jo me penso que aquella roda [adquirida per Rafel Almuni a un molí de Vallibona]... me penso que esta feta de mon pare. No ho poc assegurar." (12 de gener)

En una altra de les entrevistes Alberto continua parlant de les rodes de molins, en aquest cas les horitzontals que se solien fer per a papereres. Son pare devia ser un dels darrers operaris experts en aquestes feines. Observant la fotografia del lateral del molí la Vella diu: *"...assegurat que això, esta roda, igual tenia 5 o 6 metros de diàmetre. Ara ja veus l'amplada dels calaixos que devia tindre lo menos un metro... cada vegada que donava la volta tu saps los litros d'aigua que arrastrava, això?... I això movia tota la fàbrica... a lo millor se deteriorava algun calaix. Fusta de pi. Això es feia de fusta de pi. Totes les que vaig vore jo, fusta de pi. Jo*

"Si parlem de fusteria auxiliar de la construcció, Alberto destaca sempre la participació de son pare en l'obra dels cavalls de la teulada del l'actual Centre Marcel·lí Domingo."

Joan i Maria, pares d'Alberto Querol. Font: Arxiu familiar

encara vaig fer rodes d'estes en lo pare... estes rodes van fer una utilitat... a tota classe de molins... jo sé que mon pare, jo era grandet, i va estar uns dies muntant una roda d'estes a Sant Rafel... A la fàbrica de Benigno tamé hi havia una roda d'estes... a la fàbrica del Paisano que diem, d'Andreu, tamé hi havia una roda d'estes..."

Si parlem de fusteria auxiliar de la construcció, Alberto destaca sempre la participació de son pare en l'obra dels cavalls de la teulada del l'actual Centre Marcel·lí

Domingo. Veure-les avui descobertes, a l'abast dels ulls de tothom, li provoca una gran alegria i no pot deixar d'expressar una i altra vegada l'admiració pels homes que a mà feien aquests treballs tant complexos.

Va prendre part activa en l'obra dels ponts de les Cases del Rossell i d'Alcanar al riu de la Sénia, serrant les peces de pedra tosca a la fusteria i també aparellant a peu d'obra. La feina fora del poble era habitual. El riu i els Ports no eren barreres geogràfiques, ans al contrari, en aquestes primeries del segle xx mantenien el paper de nexa que han tingut històricament. A Vall-de-roures va treballar també en la fusteria de l'obra de l'embassament de Pena:

"Quan se va fer lo pantano de Vall-de-roures mon pare anava a... l'asunto de carpinteria. Mon pare estava que jo tenia 8 o 9 anys. Estava una setmana o dos sense vindre a casa." (12 de gener)

A la fusteria treballava molt a la serra de galera. Va adquirir una gran habilitat i per això tenia fins i tot el seu banc de treball vora la serra. Aquesta demanava molta precisió. Alberto recorda que durant un temps el va ajudar un fuster conegut com Minguet de Parreta:

"...i ajudava a mon pare a traure taulons, costers... un coster és la pell de l'abre quan la traus a la primera serrada... [Antonio Prades Cortiella] en un regle i un llapis li va fer tirar una ralla i mon pare va serrar aquell coster per la ralla que havia fet Minguet. I

l'auelo al vore aquella ralla diu: Minguet, que fas unes ralles que passa la serra pel mig i encara es veu pels dos cantons!... perquè lo rallar en carpinteria era lo rallar finet. I pal finet que ho feies havies d'anar en la serra per la vora... encà t'havies de dixer mitja ralleta..." (12 de gener)

Joan va fer també, les primeres dècades del segle, el balcó de fusta que encara es conserva a l'entresòl de la fusteria i que es va convertir en emblema de l'ofici dels Prades:

Balcó de la casa Prades. L'obra de fusta és de Joan Querol. Font: Centre d'Estudis Seniençs

Detall del balcó de la casa Prades. L'obra de fusta és de Joan Querol.
Font: Centre d'Estudis Seniencs

"Lo balcó de fusta lo va fer mon pare. I no fa molts anys Antonio em va dir: Alberto, aquell balcó no mo l'arreglaries? Li vaig dir: Antonio, allò no es pot tocar. Si es toca se desfarà tot. Ara allò és com una relíquia... cada vegada que passo per aquell carrer m'hi encanto, m'entens? I té molt de mèrit, aquell balcó. Però si es vol arreglar és allò quan un vellet que es vol remendar i no pot ser? Què l'acabes de matar? Pos això és lo que passarà, Antonio. I no ho ha tocat... allí està." (12 de gener)

"La barana és tota ella de fusta massissa feta amb panells quadrats plans i motllurats rematats amb un passamanys pla. Com a decoració, una columna tornejada, entre tots dos plafons, al mig del balcó i al centre de cada un dels plafons un medalló, en talla de fusta, amb ornamentació vegetal, avui dia desapareguda." (Villalbí, 2011:73)

Porta de la casa del carrer sant Antoni, 21, de la Sènia, feta per Joan Querol. Font: Centre d'Estudis Seniencs

Detall de la porta de la casa del carrer sant Antoni, 21, de la Sènia, feta per Joan Querol. Font: Centre d'Estudis Seniencs

També és de Joan la porta que es conserva encara avui al carrer Sant Antoni núm. 21.

Joan es va casar. Alberto va nèixer quan ell tenia 34 anys. Quatre anys abans havia nascut la filla gran. La contalla del naixement d'Alberto està lligada molt estretament a la passió per l'ofici, que va transmetre als seus dos fills:

"Quan jo vaig nèixer l'any 22... la comadrone, que era sa iaia de Victor l'alcalde que ara tenim... ma mare li diu a la comadrone... vaigue a Joanet a dir que ja tenim lo xic... Ma mare sempre me dia: les primeres paraules que te va dir ton pare van ser: Fillet, lo pare te guarda un martellet... Jo quan tenia 10 anys ja vaig canviar lo mànec perquè estava deteriorat... i en este martellet me vaig fer un fart de clavar taüts." (5 d'abril)

A més de fer d'operari a casa Prades, Joan treballava pel seu compte en encàrrecs puntuals a la casa particular del carrer Ramon y Cajal. L'any 1935 consta com a propietari de negoci a la guia de la província de Tarragona (Villalbí, 2011: 33). El més habitual era la reparació i manteniment d'eines de tot tipus:

"Lo pare, quan jo era xiquelo i li portaven serrutxos pa llimar, ell estava tip de llimar-ne a mà, sí, de serres..." (12 de gener)

Treballar al seu costat al temps que aprenia li permet descriure al detall els processos que Joan seguia, i que ell haurà reproduït i mesclat a la seua memòria com un únic record:

"[Amb la destal d'esquadrejar] quan feia un mànec de carrasca [el pare] se ficava a casa en un piló i en una mà l'aguantava [el mànec] i l'esquadrejava. Després voltava, l'atra cara, després l'atra cara, després l'atra cara. Després feia ximfrà a esquadra de cantos... i després que estava ben desambastat i ben esquadrejat, mà de garlopa o la planeta o lo ribot, i au. Dixava lo mànec com això [assenyala un mànec ja acabat]." (17 de març)

"...lo pare em feia: la planeta grossa, per treballar mànics d'aixades... en bast... pa desambastar... en català sé que es diuen ribot... La planeta negra era de carrasca negra. Després de desambastar venia esta... lo pare damunt d'un piló de fusta... allí on fa bony desambastava lo mànec, en molt de cuidado... i després de desambastar en esta eina [planeta grossa], damunt del banc desambastava en esta planeta [negra], anar igualant... i després d'esta entrava la planeta de dents... veus que té dentetes? I així dixava lo mànec acabat." (5 d'abril)

Joan devia tenir paciència i ganes d'ensenyar als fills. Quan Alberto era menut i mirava com son pare llimava un xerrac aquest li repetia que feia la feina del dimoni: *"Sant Josep era fuster i un dia serrava en una serra... la serra de mà... serrava una fusta però la serra era de tall sense dents. Lo dimoni, pa fer-li la punyeta, va dir: ara agarraré i li faré mosses pa que no pugue serrar. I sant Josep va agafar la serra, i encara serrava millor... I allavons lo dimoni va dir: pos ara li faré anar una dent de cara allà i una de cara aquí. I encara serrava millor. Esta era l'explicació que em feia mon pare. I així me n'he recordat sempre." (17 de març).*

El treball a casa no era cap problema en la relació amb el seu patró:

"Mon pare [a casa] feia escales... l'auelo [Antonio] dia... això ans de la guerra: si tens algun compromís hasta que no mos tornaran a baixar fusta del monte si vols pots estar dos dies o quatre a casa... Jo de jovenet, que tocava la barba al banc [de fuster], ja treballava barres d'escala, cepillant en aquelles garlopes que veus allí." (17 de març)

A més d'escales, a casa també solien fer taüts, que folraven sempre amb roba negra. Per a fer-ho, utilitzava el martellet de grenyes que son pare li havia reservat abans de naixer.

En descriure un xerrac de costella, Alberto introdueix el tema d'obres menors que solien fer per les cases. Una de les descripcions referides a aquestes feines

demostra la capacitat d'improvisació que tenien els bons professionals i els pocs recursos materials que de vegades necessitaven. Van anar a fer un galliner i havien d'aplomar un dels muntants de l'estructura. No portaven el nivell i son pare es va quedar quiet mirant el poble. Ell li va preguntar què feia i el pare li contestà *"...entreguardo en lo campanar..."*, referint-se que buscava el paral·lel perquè el mur del campanar no té cap inclinació. Per deixar clar que això era habitual, Alberto comenta: *"... hi ha hagut paletes que han entreguardat en lo mar, que tamé està a nivell"* (17 de març). A la Sénia això darrer devia ser fàcil, perquè la majoria de dies la línia de l'horitzó que marca el mar és ben visible gràcies a l'alçada a què es troba respecte a la costa. Ajudat pels seus fills va fer fins i tot carros a casa. Alberto ho recorda amb les següents paraules:

"De carros ne vaig fer pocs, però encara ne vaig fer en mon pare, a casa... jo al de Prades ja no en vaig fer... mon pare sí... vam fer una vegada un carro [a casa] que era una maravilla. No me'n recordo pa qui. I el vam fer tot a mà. En aquella serra que veieu allí detràs... pareixia un moble." (12 d'abril)

Malgrat la poca experiència personal, és capaç de descriure amb precisió com es ferrava una roda:

"La mida de les rodes depenia de l'aro. T'havies d'adaptar a l'aro. Feies la roda i després s'havia de ferrar. Ho ferraven lo ferrer la Coixa, Sinforiano... vuit pines formaven tot lo redó... Després que feies una roda de carro allavores s'havien de ferrar, en uns aros que anaven per la part de fora, que pressionen la roda i fan tot un cos. Allò era una faena delicada perquè pa ficar-los... aquells aros a la roda, havien d'estar justets i s'havien de ficar en calent, que feien una fogata allí en unes baranes de ferro... tot lo que és la roda. I allí hi ficaven los aros i molt de foc hasta que es feien rojos. Allavores damunt d'uns pilons col·locaves la roda de fusta i havies de traure l'aro entre tres o quatre persones en unes astenalles especials... tenien un ganxo allà adequat. I entre tres o quatre hòmens alhora aixecaven l'aro i lo col·locaven així en tot lo cuidado apressa. Una vegada estava, de seguida lo feen anar al puesto... en una arruixadora cadascú tres o quatre hòmens... ho arruixaven... una fumarrina!... Allavons allò es gelava i pressionava la roda. I després quan acabaven de fer una faena d'estes lo fuster que havia fet la roda i lo ferrer que havia fet l'aro solien fer una torrada de petxines que portaven del mar... al foc que els havia sobrat. Una vegada vam fer un treball de estos i després va vindre lo sac de les petxines. Lo dia ans anava un gat per casa que mon pare li tenia mania. Va pensar: ara lo fotrè dins d'un sac i demà en ves de traure les petxines trauré lo gat mort... i aboca lo sac i surt lo gat mort [riu]. Veus, mon pare era seriò però tamé ne feia, de bromes." (12 de març)

La infantesa i l'etapa de formació com a torner

Alberto va nèixer l'any 1922. Els seus pares havien tingut abans una xiqueta i més tard completarien la família amb un segon fill, Joan. Quan parla de la seua infantesa no s'oblida mai dels anys de l'escola, que el van marcar de manera important. Hi va entrar als 6 anys, i hi va assistir fins als 13. Recorda que als 11 anys va participar en la cerimònia d'inauguració de les escoles públiques a la qual va assistir el seu promotor, Marcel·lí Domingo. Van fer una exhibició de gimnàstica, tots vestits amb samarretes blanques. Recorda als mestres que va tenir durant la República. Joaquín Marcoval els ensenyava català i Vicent Celma castellà:

"A mi tant m'hi feia i io sabia correctament escriure i llegir tant lo castellà com lo català." (12 de gener)

No cal insistir en la introducció en els secrets de l'ofici que va viure al llarg d'aquests anys. Els seus records de treball al banc de fuster quan la barbata li arribava a la superfície de treball i d'altres que recreen anècdotes concretes que es portaven a terme en un context d'aprenentatge de la professió ho deixen ben clar. No té memòria de quan va començar a utilitzar el martell de grenyes que son pare li va regalar quan va nèixer. Als 9 o 10 anys, per fer referència a un dels molts records que manté d'aquesta etapa, va anar amb son pare a reparar una porta del xalet de Froilan Jaques, situat uns 5 km riu amunt de la població. Quan hi van arribar i s'hi van posar calia fer una metxa. Son pare es va adonar que s'havien deixat de posar al cabàs d'eines el rosset adequat per fer-ho. Sense pensar-ho dos vegades, el va tornar a enviar al poble a buscar-lo, corrents. Així era d'estricta son pare, amb paraules del fill; així, però, li anava demostrant també que cada feina demana un arreu específic i cal utilitzar-lo si es vol acabar correctament el que s'ha començat. Durant tots aquests anys Alberto va decidir que de gran li agradaria ser torner:

"Havia vist tornejat i a mi m'agradava molt lo dibuix i coses d'estes i vaig vore tornejat no sé a on i allò me va agradar molt." (12 de gener)

"Als 13 anys Alberto va començar la seua vida professional quan l'esclat de la Guerra, el 1936, el va fer sortir de l'escola."

Als 13 anys Alberto va començar la seua vida professional quan l'esclat de la Guerra, el 1936, el va fer sortir de l'escola. Es va veure beneficiat pel fet que molts joves del poble van haver de marxar al front. El lloc escollit per demanar feina va ser la fàbrica de pinzells de Calduch, situada als peus de la població vora el riu que facilitava la neteja del pèl (Garcia, 2005). El negoci

tenia el problema que s'havia quedat sense torners i el pare d'Alberto va anar a parlar amb Joaquín Almuni, que en aquell moment n'era l'encarregat. Un cop fet el tracte, Alberto va començar a aprendre l'ofici. Observar i fer, mitjançant el mètode de l'assaig i error, va ser el mètode d'ensenyament professional:

"Arribo a la fàbrica i ell [l'encarregat] me va ficar allí, al torn on havia de tornejat, dos taulons enterra, de 10 cm. Perquè no arribava al torn... Mira, au, agafa la gúbia... agafa una plantilla i una virolla... Agafa [l'encarregat] la gúbia i va fer un mànic davant de mi."

El record del moment és molt clar, impactant, i es mescla amb paraules sorgides de la seua voluntat per explicar l'ofici:

"Això del torn has de col·locar lo mànic a una part i a l'altra part hi ha un punt que fa voltar, que la pereta lo pressiona i allavons has d'agafar la gúbia... i allí hi ha un passamà que la gúbia fas anar p'aquí damunt tota la llargada que té. I arribes al cap i tornes cabaquí i allò fa caragolillos... vas repassant i ho fas redonet, perquè quan ho fiques allí ho fiques quadrat... I allavontes li dones l'acció i en la plantilleta comproves a una part i una altra de fer sempre lo mateix gruix. Una plantilleta que és així auberteta i fas així i ja entra. A l'altra part la plantilla és més dobla... vol molt de tino això. Perquè si no vas al tanto desmereixes lo mànic o l'has de llançar pa llenya, m'entens? Me fico io a fer lo mànic i aquell mànic no va valer. Vaig fer costures... tot desmanegat. I l'encarregat me va dir: no patisques que ja has fet prou, home! Aniràs fent. Aniràs fent i no has de córrer... au vingat!"

A la segona prova la gúbia li cau del frontal del torn i li fa sang al peu. L'encarregat li desinfecta i li embena. Es torna a posar les espardenyas lligades i a tornar-hi. L'encarregat el vigilava i el va ajudar a tornar-ho a fer. Després, va marxar i quan va tornar, Alberto ja tenia fets 15 o 20 mànecs:

"Em va felicitar i em va dir: no amollos! En una mirada tenia prou pa vore que estaven bé... Allavons va dir en veu alta: ja tenim torner! Quan va entrar me va dir lo que cobraria al final de la setmana, no me'n recordo. Eren diners que feia l'ajuntament... a l'hora de pagar me van donar el doble." (12 de gener)

Va treballar al de Calduch fins que la fàbrica va tancar. Als records d'adolescent es mesclen fotografies dels escenaris de treball i observacions sobre com funcionaven les coses en un temps en què el negoci havia estat col·lectivitzat:

"Allí hi havia una variació de mànics. Dotzenes i dotzenes de mànics. Una cosa li dien coures. A uns altres li dien ferros... los altres se dien caps de llanda que

la virolla la fabricaven allí... de llanda... Fèiem màncs de marqueses, unes brotxes que valien molts de diners. Es feien servir per a pintar en lujo... les dones posaven lo pèl i eren molt boniques. Segurament que d'estes ja no en queden. També vam tornejar màncs menuts, per a brotxes d'afaitar. De fusta de boix, molt dura i bona per a aquesta funció. Voltant i girant la guerra anava fent... jo allavontes no tenia l'edat de moltes coses de sabiguer-les, però vaig comprendre que aquella fàbrica la portaven los treballadors, los més grans i així. Perquè d'amo jo no en vaig vore mai allí... i quissà vaig estar allí, no ho sé, any i mig. Allavons dien que la fàbrica de Calduch era la millor fàbrica de pinzells d'Espanya... voltant i girant se va anar desmereixent allò, jo comprenia que perdia.” (12 de gener)

“Allavons dien que la fàbrica de Calduch era la millor fàbrica de pinzells d'Espanya... voltant i girant se va anar desmereixent allò, jo comprenia que perdia.”

Quan va tancar la fàbrica, abans que acabés la Guerra, va entrar a treballar a la de Ricardo Garcia que també estava especialitzada en la fabricació de pinzells. El van anar a buscar a casa perquè sabien que era hàbil al torn. Davant d'una fotografia de la nau de treball, diu: *“Veus l'embarat que jo et dia? Esta polea fa anar una màquina aquí baix. Aquí hi ha una lijadora, per exemple. L'atra polea fa anar una foradadora. L'atra polea fa anar el torn... hi ha un interruptor i estes polees hi ha una transmissió que porta una corretja que va a la mateixa màquina i que ho engegues això i volta tot... Después ja es va modernitzar.” (12 de gener)*

Fàbrica de pinzells de Ricardo Garcia. Nau on es veuen els torns i altra maquinària de fusteria. Font: Centre d'Estudis Seniens

La faena, ben feta. Els anys de treball a la fusteria dels Prades

La frase amb la qual comencen aquest apartat és la que Alberto i Liberto Jornet recorden que sempre feia servir Antonio Prades Cortiella, l'auelo Antonio. L'etapa

de treball en aquesta fusteria és de les més valorades per Alberto. Allí va acabar d'aprendre l'ofici, va treballar amb son pare i amb homes que marcarien la seua vida professional, com els germans Antonio i Joaquín Prades Vidal i Liberto Jornet. Amb aquest darrer la relació va ser especialment estreta: va començar ensenyant-li l'ofici i va acabar treballant a les seues ordres quan Liberto va passar a ser soci de Muebles Gascó i Jornet (Villalbí, 2012). L'entrevista del dia 12 de març feta a la fusteria dels Prades, en la qual van participar tots dos descrivint els espais i recordant els processos, fa evident la complicitat existent al llarg de més de 40 anys. També a casa Prades va començar a treballar amb la que seria la seua dona, Lucrecia. Ella, com la resta de dones, estava a la secció d'envernissat.

Alberto va començar a treballar amb els Prades amb 16 anys, quan va acabar la Guerra el mateix any 1939. Van tornar els torners a qui ell havia substituït i ell i son pare van decidir acceptar l'oferta d'Antonio. De la mateixa manera que Joan era home

de confiança d'aquest, Alberto a poc a poc ocuparia el mateix lloc amb Antonio Prades fill, que amb el seu germà havien acabat d'arribar del front. Fins aquell moment només havia tocat el torn, i va notar el canvi: *“Allavons la faena va canviar totalment pa mi... los fills Prades van volguer decidir que volien dixer córrer la faena que es feia d'allavons i van decidir emprendre la fabricació de mobles ... allavons van acomençar a fer mobles particulars, eh! Més ben dit, ans de començar això jo encara vaig fer faenes manades per l'auelo ... com cubos de les rodes de les carretes... I vaig fer més faenes...” (12 de gener)*

En referència a aquest tema més endavant en la mateixa entrevista diu:

“Allí [al taller dirigit per Antonio pare] encara hi havia catres que dien abans. Catres, en dos banquillos i quatre taules de catre. I allavons un baul. Un baul era l'armari abans... tenien los vestits i les mantes i tot... ne fèiem algun d'armari però en massís... fèiem taules, però allí dominava la faena pals molins i fàbriques de paper i rodes...” (12 de gener)

Feien també caixes d'emalatge per a posar manises (rajoles de ceràmica vidriada). Els ho donaven als treballadors fora d'horari perquè ho treballassin a destall. Els records d'Antonio Prades són d'un home de caràcter molt exigent amb la feina per menuda que fos: *“Me va aviar l'agüelo una vegada: Vés allí dalt al de Carlos que hi ha una finestra així i aixà... i ja miraràs tu el que té, però segons m'ha dit ell jo ja ho sé el que té. I tu a vere, ull viu... a vere com empens aquella porta que no tanca bé, que tanco bé i es quede correcte.*

Jo me n'hi vaig tot de seguit. Vaig vere de seguida el defecte que tenia. Me vaig emportar uns quants arreus que tenia dins d'un cabàs, me poso a manipular p'allí que tanquessa bé... i després que va estar feta la faena me'n torno cap al taller. I ell ja m'esperava. Diu: com ha anat? Com t'ha quedat? Dic molt bé. Ara ja tanca i obri i encara que plogue i s'unflo una mica igual anirà bé. Perquè ja he dixat jo en coneiximent més lloc que menos... Allavons diu: i pa on has començat? I jo dic pos home hai començat per la portella de l'esquerra i una vegada hai tingut aquella solucionada hai agafat l'atra portella. I em salta i diu: pos no! No ho havies d'haver fet així, hauries d'haver començat per l'atra part de la portella perquè primer tanca una que l'atra... I jo allavons li dic: té raó. I me contesta: clar que tinc raó! Ara no havia de tindre raó!... Era així... i després li passava i tenia un cor com una madalena." (12 de gener)

Un cop els fills Prades van prendre la direcció de la fusteria, la fabricació de mobles va esdevenir l'activitat principal. Alberto recorda els inicis d'aquesta manera: *"Vam començar a fer uns llitets bastits, que diem natros. Igual ne fèiem 12, o una vintena. Igual ne fèiem de monge, o de canonge, sas?... monge era de 80 [cm], canonge era de 90. De matrimoni era 1 metro 45... Voltant i girant vam començar a fer moble particular pa la gent que s'havien de casar d'aquí del poble. Gent de diners i de tot... Va començar a agafar crit la fàbrica. I abans de fer els mobles en sèrie... fèiem habitacions particulars. Després del poble ja se'ls enduien en camions i els escampaven per Catalunya." (27 de gener)*

"En aquests primers temps ell anava personalment a muntar els mobles. Tant si era a la Sénia com a altres pobles o masos de les rodalies."

Alberto Querol. Foto de joventut.
Font: Arxíu familiar

En aquests primers temps ell anava personalment a muntar els mobles. Tant si era a la Sénia com a altres pobles o masos de les rodalies. Explica molt clarament el procediment que se solia seguir:

"Venien una parella que s'havien de casar. Los ensenyaven l'habitació. Perquè quan se feia una habitació allí, en un lloc adequat la fotografiaven. Quan venia algú a encarregar una habitació li ensenyaven lo catàleg... esta val tant, esta val tant i esta val tant. Casi sempre va coincidir quan jo anava a muntar mobles, muntar-los aquell dia i ensoldemà ja casar-se... no era com jo que me'ls vaig fer entre ella [la seua núvia] i jo i un any ans de casar-nos ja estaven fets. Mos venien los mateixos nòvios. Venia lo nòvio i un germà del nòvio en un altre carro. Casi sempre venien dos carros, 8 o 10 o 15 mantes, sas, pa embolicar i que no es rallessen los mobles... i així se presentaven a la fàbrica." (27 de gener)

Alberto caminant, perquè dalt del carro es marejava de l'olor de les estores d'espart, marxava amb els propietaris a muntar l'habitació. Es va fer una maleteta on hi tenia les eines imprescindibles:

"Dos o tres destornilladors, una planeta, un anformador, una botelleta en alcohol, una munyiqueta en alcohol per si es feia una peladeta en un puesto o atre..."

Un cop a la casa dels nuvis ell indicava on calia posar les peces, muntava i donava instruccions als que l'ajudaven. Una habitació solia costar una hora i mitja de muntar. Com que solien quedar contents li donaven sopar o dinar i 25 pessetes de propina, que en aquell temps eren molt. Al Mas de Barberans, un cop una velleta de la casa dels clients li va regalar una senalla. A la Pobla, una vegada es va haver de quedar a dormir i ho va haver de fer al mateix llit que el nuvi; no va dormir en tota la nit perquè quan va penjar el cresol

va veure amagat a l'habitació un revòlver. Eren temps de maquis, i la seua joventut no estava acostumada a aquestes situacions.

"Va vindre l'amo del mas del Negre, al pantano... va vindre lo xic de l'amo que era fadri però ja era gran... Li vam ensenyar un armari... i se'l va quedar mirant i va dir: bueno, pos com este. Però aquí m'hi hau de ficar un calaixet. Baix d'una lleixa va vulguer un calaixet... Quan se'n va anar, Joaquinet va dir: Alberto, este té diners i no sap com dir-ho. Vam fer l'armari i una tarde mos hi avien als dos... anireu tu i Liberto. Allí a Xirlets vos pareu i l'amo del mas vos dirà per a on hau d'anar al mas del Negre... Fem cap al mas del Negre i au, a muntar l'armari... Tan prompte com vam arribar l'auela mos va traure una oblada feta d'allí al forn. Ai que bona la vam trobar! Després de muntar l'armari mos

va tornar a acovidar. A l'hora d'anar-mo'n, agafa un pa fet d'ella, allí al forn, que allavons no en fèiem natros... Me'n recordo que en lo serrutx de costella vam partir el pa. Quan vam arribar a Malany, que teníem un hort... mos vam parar i vam minjar nespros i mig pa." (12 de març).

També recorda amb precisió la fabricació de neveres de gel, després de la guerra. Les fabricaven amb pi dels Ports:

"Mos vam posar a fer neveres perquè se va formar al molí la Vella una fàbrica de gel. Allavontes aquí la gent aquí tothom havia patit d'aigua fresca... i un meló a refresc, ficar un plat de peix pa guardar-lo, los ous, mil coses... I al formar-se la fàbrica de gel, van tindre la picardia: i si mos posem a fer neveres?" (5 d'abril)

Parlant de la nevera que va fer per a Encarnació, la germana dels amos, que havia obert amb el seu home la Fonda del Comercio, diu:

"Me'n recordo que allí a n'aquella nevera hi vaig passar moltes hores jo, ja ho crec... era lo tamany més gran. Tenien la fonda, allavons necessitaven lo tamany més gran... i després ne fèiem de més menudetes, particulars... De dins anava forrat de llanda. Lo serpentí que hi havia dins, un rollo de plom que allò portava un depòsit, tamé de llanda, i aquell depòsit conduïa la nevera hasta baix al fondo i p'allí an passava feia frescor, allò, i l'aigua del serpentí que dien pos sempre se mantenia fresc. Hi havia una aixeta a la part de fora i obries lo grifo i et sortia aquella aigua tan fresqueta i tan bona..." (5 d'abril)

A la part de sota hi havia un dipòsit on anava a parar l'aigua residual. Calia anar-lo buidant perquè si no deteriorava la nevera:

"A mi me va tocar fer remendos molt raras... s'unflava los conductes, lo calaix no sortia..."

D'aquests anys recorda molt bé quan Liberto Jornet va entrar a treballar a la fusteria i el van posar sota la seua vigilància. Va ser l'any 1940, quan Alberto tenia 18 anys i Liberto 15:

"... a punt de tocar lo pito entren lo pare de Liberto i ell... me'l posen com a ajudant... Fèiem lletets d'aquells plegables... ni un paraula més alta que l'atra, ell i jo. No li calia dir dos vegades, lo que havia de fer... Un dia ton tio Joaquin me diu: este com va? I jo li dic: este, mo n'ensenyarà a tots, tot lo que li hai manat i li hai fet fer no m'ha fet dir ni una paraula pa res del món... mos ensenyarà a tots... I ell [Joaquín]: no li digues a n'ell, no li digues... [riu]." (12 de març)

Quan estava en plena fase de desenvolupament professional va haver de marxar al servei militar. Liberto el va substituir a la serra. Es va reincorporar a la feina

l'any 1947, amb 25 anys. Dos anys després es va casar. Aquests anys van treballar molt en obra per al cine que pensaven obrir els germans Prades. Van fer els cavalls de la teulada, el taulell del que seria el bar... Ell personalment va tornejar les copes d'alabastre que havien d'ornamentar la sala de projecció. El record d'aquesta obra li serveix per explicar un dels accidents laborals més greus que va tenir. Quan ja feia la segona copa es va distreure:

"... en ves de ficar la segona [marxa] vaig ficar la directa i allò va fotre pet... me va trencar tres quixals, me va foradar la roba... i jo allí vaig caure mort... mon pare al costat. Me pleguen i em porten detràs ... m'assenten i jo em desperto. No tinc braç! No tinc braç! feia jo... i Trini en una copa de conyac." (27 de gener)

Alberto Querol i la seua dona el dia del seu casament. Font: Arxiu familiar

Conscient de la freqüència amb què companys seus de professió van veure destrossats alguns dits o la mà sencera per culpa de màquines com la tupi, ell pensa que va ser la força natural que tenia la que li ha permès conservar les mans sense mutilacions:

"La tupi... perillosa no ho pot ser més. Ho veus, estes mans, la força que he tingut sempre és el que m'ha salvat, perquè les tinc senceres de milacre. Estos marcs, los havia de passar... agafant la mà d'aquí, i aquí està l'arbre perillós i l'atra mà a l'atre cantó i ho havia de fer córrer. I havia de compaginar mentre ho feia córrer que esta mà l'adelantava i esta l'havia d'aguantar perquè no podia passar de cara allà, jo, perquè m'hagués minjat los dits... però la peça havia de córrer si no, no fees faena." (27 de gener)

Un dels darrers records que conserva a casa Prades es refereix a una oportunitat de treball que va preferir desestimar per ser massa arriscada:

Alberto Querol, vestit de músic, amb la seua dona. Any 1947.
Font: Arxiu familiar

Alberto Querol amb la seua dona. Font: Arxiu familiar

"Va arribar que s'havia de fer l'encofrat del pont [de l'embassament d'Ulldecona]... i Antonio me diu a mi: Alberto, mos han dit si volem fer l'encofrat del pont. Ara no fa efecte, però sense el pont ja veus quin barranc era allò. Jo me'l quedo mirant i dic... mos tocarà ficar molt la panxa en perill... haurem de ser tu i jo... Tens tota la raó [va dir Antonio], los diré que ja s'apanyaran." (12 de març)

No va ser l'única vegada que va decidir dir que no a una proposta. Anys enrere Antonio Prades fill li havia proposat de començar entre els dos un negoci de fabricar màquines de plegar. La seua resposta, sempre respectuosa però prudent:

"Em va dir: Alberto, escolta'm... -era allavons de la febra de les màquines de Cameta, Pamplona... -, vols que ho emprenguem tu i jo? Jo fico el material i tu ficaràs la faena, i ne sortirem, Alberto. I jo, saps què li vaig dir? Dic Antonio -feia poquet que m'havia casat-, necessito lo jornal pa viure. I me va dir: tens raó." (12 de març).

I l'any 1956, de la mà de Liberto va començar una nova etapa professional a Muebles Gascó y Jornet.

Alberto Querol fent un forat a una peça de fusta. Font: Centre d'Estudis Seniencs

Alberto Querol amb el seu germà Joan. Any 1948.
Font: Arxiu familiar

Homenatge al fuster: Alberto Querol i Liberto Jornet. IV Fira d'Artesania, de la Fusta i del Moble de la Sénia (octubre, 2012).
Foto: Ajuntament de la Sénia.

L'etapa de maduresa professional com a treballador del moble

L'any 1956 Alberto va entrar a treballar a l'empresa Muebles Gascó y Jornet, de la qual Liberto era soci. De la mateixa manera que havia estat home de confiança d'Antonio Prades fill, ara ho continuaria sent de Liberto. El seu treball es va centrar en la fabricació de mobles, cada cop amb processos més mecanitzats. D'aquesta època no conserva tants de records. No valora de la mateixa manera el treball mecanitzat que el manual portat a terme abans de 1960. Amb tot, les referències que fa a maquinària i altres aspectes demostren un alt grau de coneixement i de professionalitat. Aquest, però, és tema del segon dels articles que li dedicarem. Va treballar a Gascó y Jornet fins a l'any 1983, en què es va jubilar després de 60 anys de treballar la fusta en totes les seues variants. Un cop deslliurat de l'obligació de l'horari de fàbrica, però, no va parar. La fabricació de birles i la reparació d'eines l'ha ocupat gairebé fins als 90 anys. Avui, a punt de fer-ne 91, encara conserva l'espai de treball i hi dedica algunes estones.

BIBLIOGRAFIA

- CELMA QUEROL, Joaquín (2008). "Alberto Querol, el primer muntador de mobles". *Lo Senienc*, núm. 322. La Sénia: Ajuntament de la Sénia, 2008. (pàg. 6-13)
- GARCIA LLEIXÀ, Eva (2005). "Fusta i pèl: viure de fer pinzells". *Lo Senienc. Memòria, natura i llengua*, núm. 2. La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. (pàg. 82-89).
- VILLABÍ PRADES, Maria del Mar (2011). *Ca Antonio "el fuster": recerca i documentació d'un habitatge i taller de fusteria a la Sénia (1869-1960)*. Barcelona: Departament de Cultura (Estudis sobre el Patrimoni Etnològic de Catalunya; 3). 100 p.
- VILLABÍ PRADES, Maria del Mar (2012). "Muebles Gascó y Jornet". *Lo Senienc, Memòria, natura i llengua*, núm. 9. La Sénia: Centre d'Estudis Seniencs. (pàg. 45-51).

